कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीको सस्वर पठन क्षमता

निर्मला गौतम
क्याम्पस रोल नं.७०/२०६८-६९
परीक्षा क्रमाङ्क.२०४००३३/२०६९
त्रि.वि.दर्ता नं. ९-२-२०७-१३-२००७

नेपाली शिक्षा विषयमा स्नातकोत्तर उपाधिका लागि प्रस्तुत
शोधपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय
कनकाई बहुमुखी क्याम्पस
नेपाली शिक्षा विभाग
सुरुङ्गा, झापा

सन् २०१७/२०७४

कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीको सस्वर पठन क्षमता
निर्मला गौतम
२०७४

कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीको सस्वर पठन क्षमता

निर्मला गौतम
क्याम्पस रोल नं.७०/२०६८-६९
परीक्षा क्रमाङ्क.२०४००३३/२०६९
त्रि.वि.दर्ता नं. ९-२-२०७-१३-२००७

नेपाली शिक्षा विषयमा स्नातकोत्तर उपाधिका लागि प्रस्तुत
शोधपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय
कनकाई बहुमुखी क्याम्पस
नेपाली शिक्षा विभाग
सुरुङ्गा, झापा

सन् २०१७/२०७४

प्रतिबद्धता-पत्र

प्रस्तुत *कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीको सस्वर पठन क्षमता* शीर्षकको शोधपत्र मैले सम्बन्धित पक्षमा गहन अध्ययन गरी तयार पारेको छु । यसमा भएका तथ्य सबै प्रामाणिक हुन् । यो मेरो मौलिक प्रस्तुति हो । अन्यथा भएमा म कानुनअनुसार दण्डित हुन तयार छु ।

शोधार्थी
निर्मला गौतम

(त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट सम्बन्धन प्राप्त)
कनकाई बहुमुखी क्याम्पस
कनकाई नगरपालिका–३, सुरुङ्गा (झापा)
स्था : २०४७
☎ ०२३-५५०१५३
Fax : ०२३-५५०८५३
Email : kanakai.campus47@gmail.com

च.नं.
प.सं.

मिति :...........................

शोध निर्देशकको सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली शिक्षा विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको नेपाली शिक्षा विषयको पाठ्यांश नेपाली शिक्षा ५९८ प्रयोजनार्थ प्रस्तुत *कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीको सस्वर पठन क्षमता* नामक शोध शीर्षकको शोधपत्र यस क्याम्पसका शोधार्थी छात्रा निर्मला गौतमले मेरा निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो। परिश्रमपूर्वक तयार पार्नुभएको यस शोधकार्यसँग म सन्तुष्ट छु। यस शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि विभागसमक्ष सिफारिस गर्दछु।

८ अक्टोबर २०१७

शोधनिर्देशक

उपप्रा. विष्णुप्रसाद कोइराला

नेपाली शिक्षा विभाग

कनकाई बहुमुखी क्याम्पस

सुरुङ्गा, झापा

कनकाई बहुमुखी क्याम्पस

कनकाई नगरपालिका, सुरुङ्गा (झापा)

स्था : २०४७

Email : [illegible]

मिति :

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र संकायअन्तर्गत कनकाई बहुमुखी क्याम्पस सुरुङ्गा, कनकाई स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्ष [illegible] २०७४ [illegible] [illegible] [illegible] नेपाली भाषा शिक्षा विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर उपाधिका निमित्त प्रस्तुत शोधपत्रलाई आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृति प्रदान गरिएको छ।

मूल्याङ्कन समिति

उपप्रा. विष्णु प्रसाद कोइराला

शोध निर्देशक तथा विभागीय प्रमुख

सहप्रा. [illegible] पोखरेल

बाह्य परीक्षक

सहप्रा. जीवनाथ सुवेदी

विभागीय सदस्य

मिति : २० [illegible] २०७४ ([illegible])

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली विषयको स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको शोधपत्रको प्रयोजनका निम्ति तयार पारिएको हो । प्रस्तुत शोधपत्रलाई प्रस्तुतियोग्य बनाउनका लागि शोध निर्देशक तथा नेपाली विभागका विभागीय प्रमुख कनकाई बहुमुखी क्याम्पस सुरुङ्गाका उपप्राध्यापक आदरणीय गुरु उपप्रा. विष्णुप्रसाद कोइरालाले पुऱ्याउनु भएको सहयोगका लागि आभार प्रकट गर्दछु ।

यस शोधकार्यमा आवश्यक सल्लाह सुझावहरू दिनुहुने कनकाई बहुमुखी क्याम्पस सुरुङ्गाका क्याम्पस प्रमुख टङ्कबहादुर कार्की साथै मेरा आदरणीय गुरुहरू सहायक प्रा. जीवनाथ सुवेदी, उपप्रा. शेरबहादुर बानियाँ, सहायक प्रा. तेजप्रसाद खनालप्रति म कृतज्ञ छु । जीवनका चुनौतिपूर्ण घडीहरूमा समेत मेरो अध्ययनको अवसरमा कुनै व्यवधान खडा हुन नदिई यस अवस्थासम्म ल्याइपुऱ्याउनु हुने जीवनसाथी निलम खनालप्रति आभार प्रकट गर्न चाहन्छु । यो शोधपत्र तयारीका क्रममा मलाई सल्लाह सुझाव दिनुहुने दाजु युवराज गौतम, भाइ अमृत चम्लागाईप्रति हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

शोधकार्यको सुसाङ्ख्य टङ्कण, भाषिक शुद्धीकरण एवम् मुद्रणका लागि सहयोग पुऱ्याइदिनु हुने सौजन्य डेस्कटप बिर्तामोड-१ की मैया बरालप्रति आभार प्रकट गर्दछु ।

अन्त्यमा यस शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली शिक्षा विभाग, कनकाई बहुमुखी क्याम्पसप्रति पनि आभार व्यक्त गर्दछु ।

निर्मला गौतम

शोधसार

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय कनकाई बहुमुखी क्याम्पस नेपाली शिक्षा विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्ष नेपाली भाषाशिक्षा (नेपा.शि. ५९८) पाठ्यांशको प्रयोजनार्थ तयार पारिएको हो । कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको सस्वर पठन क्षमता पत्ता लगाउन र सरकारी र संस्थागत विद्यालयबीचको तुलनात्मक अध्ययन गरी सस्वरपठन सम्बन्धी समस्याको पहिचान गरी सुझाव समेत प्रस्तुत गर्नु यस अध्ययनको उद्देश्य रहेको छ ।

सस्वरपठन क्षमता पहिचान गर्नका निम्ति झापा जिल्लाका ३ वटा सरकारी र ३ वटा संस्थागत विद्यालयका १०/१० जना गरी ६०% जना विद्यार्थीमा प्रस्तुत अध्ययन सीमित रहेको छ । छनोट गरिएका विद्यार्थीहरूलाई सस्वरपठन गर्न लगाई विभिन्न स्तरमा विद्यार्थीहरूलाई वर्गीकरण गरी आएको नतिजालाई जाँचसूची तालिकामा भरी विद्यार्थीको सङ्ख्याका आधारमा प्रतिशत निकाली नतिजालाई व्याख्या तथा विश्लेषण गरिएको छ । सर्वेक्षण अध्ययन पद्धतिभित्र रहेर आवश्यक तथ्याङ्क सङ्कलन गरी क्षेत्रीय विधि र पुस्तकालीय विधिबाट शोध कार्य सम्पन्न गरिएको छ । पाठ्यपुस्तकमा रहेका विभिन्न विधाका पाठका केही अनुच्छेदहरू, भाषाविद्, बुद्धिजीवि, लेखक तथा प्रधानाध्यापक, विद्यार्थी र शिक्षक तथा सञ्चालक समितिहरूबाट पनि यस शोधका लागि सूचना तथा सामग्रीहरू लिइएको छ ।

सस्वरपठन गराउँदा उच्चारणगत त्रुटिमा शुद्धता ल्याउन तथा कुशल वाचक र शुद्ध पढ्ने बानी बसाल्न पनि सस्वरपठनले सहयोग पुऱ्याउने देखिन्छ । संसारमा देखिन आएका ज्ञानका नयाँ कुराहरू थाहा पाउँन मौखिक बाहेक लिखित सामग्रीहरूलाई पनि वाचन गरेर ज्ञान हासिल गर्न पठन सिपको आवश्यकता पर्ने हुनाले शुद्ध र स्पष्ट उच्चारण गर्नु आवश्यक हुन्छ । अरूलाई सुनाएर भावबोध गराउन पनि सस्वरपठन त्यत्तिकै आवश्यक देखिन्छ । सस्वरपठन अध्ययनका लागि गति र यति पनि एउटा महत्त्वपूर्ण आधार हो । गति भनेको कुनै पाठ वा अनुच्छेदलाई सरसर्ती पढ्नु र यति भन्नाले शब्द, पद, पदावली, उपवाक्य र वाक्य आदिलाई आवश्यकताअनुसार विश्राम दिएर पढ्नु हो । चिन्ह पनि अर्को महत्त्वपूर्ण आधार हो । चिन्हहरूको उपयुक्त प्रयोगले अर्थलाई स्पष्ट पार्ने भएकाले प्रश्नवाचक, अल्पविराम, पूर्णविराम, कोष्ठक र उद्धरणको प्रयोग गरिएको छ ।

बोधगम्यतामा स्रोतालाई ध्यान दिँदै उनीहरूले बुझ्नुका साथै आफूले पनि भाव ग्रहण गर्नुपर्दछ । बोधविनाको सस्वरपठनको कुनै औचित्य देखिँदैन । पदयोग र पदवियोगका विषयमा ध्यान नपुऱ्याई सस्वरपठन गर्दा अर्थलाई स्पष्टताका साथ ग्रहण गर्न सकिँदैन । त्यसैले यो पनि सस्वरपठनको महत्त्वपूर्ण आधारमा पर्दछ । उच्चारण पनि सस्वरपठनको त्यत्तिकै महत्त्वपूर्ण आधार हो । उच्चारण स्पष्ट र शुद्ध हुनुपर्दछ किनभने उच्चारण वक्ताले सही रूपमा गर्न सकेन भने अनर्थ लाग्न सक्छ । हाउभाउलाई हेर्दा पनि यो विधाअनुसार आवश्यका देखिन्छ । विधाको भाव र मर्मअनुसार मुख, जिब्रो, ओठ, आँखी भौं र हात आदिको हाउभाउ गरेर सस्वरपठन गराउँदा पढाइ सिपमा प्रभावकारिता थपिने देखिन्छ । आरोह-अवरोहलाई पनि अर्को महत्त्वपूर्ण आधारको रूपमा लिइन्छ । शब्द र वाक्यको पुनरावृत्ति पनि सस्वरपठनकै एक महत्त्वपूर्ण आधारमा पर्दछ । सस्वरपठनमा शब्द र वाक्यको पुनरावृत्तिले भन्न खोजेको कुराको आशय स्पष्ट हुँदैन । शब्द र वाक्यको पुनरावृत्ति नगरी सस्वरपठन गर्नाले स्पष्टता आउने गर्दछ । सस्वरपठनका क्रममा यी माथिका सम्पूर्ण कुराहरूमा ध्यान पुऱ्याउनु आवश्यक देखिन्छ ।

समग्रमा विद्यार्थीहरूको सस्वरपठनको स्थितिलाई हेर्दा सस्वरपठन क्षमता सन्तोषजनक देखिँदैन । विद्यालयको प्रकृतिका आधारमा संस्थागत विद्यालयभन्दा सरकारी विद्यालयका विद्यार्थीहरूको सस्वरपठन क्षमता सन्तोषजनक मान्नुपर्ने देखिन्छ । पढाउने भाषाको माध्यम, पारिवारिक अवस्था, मातृभाषा आदिको प्रत्यक्ष असरले विद्यार्थीहरूको सस्वरपठनको क्षमतामा असर पर्न गएको तथ्य प्रस्तुत अनुसन्धानबाट प्राप्त भएको छ ।

विषयसूची

विषय **पृष्ठ**

अध्याय एक

शोध परिचय

विषय प्रवेश १
समस्या कथन २
अध्ययनको उद्देश्य ३
अध्ययनको औचित्य ४
अध्ययनको सीमाङ्कन ५
शोधपत्रको रूपरेखा ५

अध्याय दुई

पूर्वकार्यको समीक्षा र सैद्धान्तिक अवधारणा

पूर्वकार्यको समीक्षा ६
सैद्धान्तिक अवधारणा ८
सस्वरपठन अध्ययनका आधारहरू ९
गति-यति ९
हाउभाउ तथा अभिनय १०
चिह्नहरूको उचित प्रयोग १०
स्वरप्रसारण १०
भाव २१
स्पष्ट उच्चारण ११
सस्वर पठनमा प्रभाव पार्ने तत्त्वहरू ११
वातावरण ११
शारीरिक तथा मानसिक अवस्था १२
भाषिक भेद १२
संवेगात्मक अवस्था १२
रूचि १२

अध्याय तिन
अनुसन्धान विधि र प्रक्रिया

अनुसन्धान ढाँचा १३

जनसङ्ख्या १३

नमुना जनसङ्ख्या १३

तथ्याङ्कका स्रोतहरू १३

तथ्याङ्क सङ्कलन विधि १४

तथ्याङ्क विश्लेषण प्रक्रिया १४

अध्याय चार
सस्वरवपठन क्षमताको समग्र विश्लेषण

परिचय १५

गति-यतिका दृष्टिले सस्वरपठनको विश्लेषण १५

सस्वरपठनमा हाउभाउ सम्बन्धी विश्लेषण १६

चिह्न प्रयोगका दृष्टिले सस्वरपठन १७

स्वरप्रसारणका दृष्टिले सस्वरपठन १८

भावाभिव्यक्तिका दृष्टिले सस्वरपठन १९

बोधगम्यताका दृष्टिले सस्वरपठन क्षमता २१

नेपाली पहिलो भाषाभाषी र नेपाली दोस्रो भाषाभाषी विद्यार्थीबीच तुलनात्मक अध्ययन २२

गति-यति २२

हाउभाउ २३

चिह्न प्रयोग २५

स्वर प्रसारण २६

भावाभिव्यक्ति २७

बोधगम्यता २९

सारांश ३१

अध्याय पाँच
सारांश, निष्कर्ष र उपयोगिता

सारांश ३२

निष्कर्ष ३२

उपयोगिता र सुझावहरू ३६

सन्दर्भ ग्रन्थसूची

परिशिष्टहरू

तालिकासूची

तालिका	पृष्ठ
१ : गति-यतिका दृष्टिले सस्वरपठन क्षमता	१६
२ : हाउभाउका दृष्टिले सस्वरपठन क्षमता	१७
३ : हाउभाउ सम्बन्धी विश्लेषण	१८
४ : स्वरप्रसारणका दृष्टिले सस्वरपठन क्षमता	१९
५ : भावाभिव्यक्तिका दृष्टिले सस्वरपठन क्षमता	२०
६ : बोधगम्यताको दृष्टिले सस्वर पठन क्षमता	२१
७ : गति-यतिमा तुलनात्मक अध्ययन	२२
८ : हाउभाउमा तुलनात्मक अवस्था	२४
९ : चिह्न प्रयोग	२५
१० : स्वरप्रसारण	२६
११ : भावाभिव्यक्तिमा तुलनात्मक अध्ययन	२८
१२ : बोधगम्यतासम्बन्धी तुलनात्मक अध्ययन	२९